

Гусєва Влада Олександрівна,
завідувач кафедри криміналістики та
судової експертології навчально-
наукового інституту № 1 Харківського
національного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор
Таркан Олександр Миколайович,
докторант Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
імені Заслуженого професора
М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції
України, кандидат юридичних наук

ТИПОВІ ФОРМИ ПРОТИДІЇ ЗАТРИМАННЮ ПІДОЗРЮВАНОГО У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ

Розслідування кримінальних правопорушень, зокрема злочинів, у переважній більшості випадків здійснюється в умовах різноманітних форм протидії, що ускладнюють встановлення фактичних обставин і досягнення завдань досудового провадження. У цьому контексті криміналістичне забезпечення подолання протидії розслідуванню розглядається як комплексна система науково обґрунтованих і практично спрямованих заходів, що включає: по-перше, розроблення цілісних криміналістичних концепцій, методичних рекомендацій та тактичних алгоритмів, спрямованих на нейтралізацію деструктивних впливів; по-друге, доведення результатів наукових досліджень, аналітичної інформації про механізми вчинення злочинів та ефективні способи протидії до відома працівників органів досудового розслідування; по-третє, практичне використання цих рекомендацій слідчими і працівниками оперативних підрозділів у процесі виявлення, фіксації, перевірки й оцінки доказової інформації.

Структура криміналістичного забезпечення подолання протидії традиційно пов'язується з низкою взаємопов'язаних елементів: сформованим теоретичним підґрунтям, яке пояснює природу, форми та закономірності протидії; належним рівнем професійної підготовки та криміналістичної компетентності працівників правоохоронних органів, задіяних у розслідуванні; а також сучасною криміналістичною технікою, методами та технологіями, що забезпечують виявлення й фіксацію протидіючих проявів. Попри те, що питання розроблення

рекомендацій щодо розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень активно досліджуються науковцями, проблема формування цілісних, апробованих у практиці методів подолання протидії залишається відносно недостатньо опрацьованою. У науковому дискурсі цим аспектам приділяється значно менше уваги, ніж загальній проблематиці методики розслідування злочинів, що створює потребу в подальших ґрунтовних дослідженнях і виробленні спеціалізованих рекомендацій, орієнтованих на реалії сучасного кримінального процесу [1, с. 90].

Нашу увагу привертає проблематика нейтралізації протидії, що чиняється особою під час її затримання у порядку, передбаченому ст. 208 КПК України. Затримання є не лише фактом обмеження свободи особи, а й комплексом взаємопов'язаних практичних дій, спрямованих на з'ясування причетності до злочину, фіксацію його слідів і забезпечення негайного реагування на протиправне діяння [2].

Саме ця багатокомпонентність процесуального інституту затримання визначає специфіку та складність протидії, що може виникати з боку правопорушника або інших осіб. У ситуації фактичного затримання особа нерідко здійснює дії, спрямовані на уникнення відповідальності: фізичний опір, спроби втекти, приховати сліди злочину, знищити чи викинути предмети або документи, що мають значення для доказування. До таких дій вдаються і сторонні особи, що перебувають на місці затримання. Затримання в таких умовах утворює «нерозривний комплекс практичних дій», який повинен бути чітко регламентований задля забезпечення законності та ефективності. Це прямо вказує на те, що успішна нейтралізація протидії можлива лише за умов чіткої організаційної підготовки та правильного застосування тактичних прийомів.

У контексті положень ст. 208 КПК України саме правильна організація затримання та нормативно визначена процедура є ключовим базисом для подолання протидії. Оскільки затримання здійснюється у динамічних, нерідко конфліктних умовах, нейтралізація протидії потребує врахування таких ключових чинників:

1) раптовість та швидкість дій уповноважених осіб, що мінімізує можливість активного чи пасивного опору;

2) забезпечення безпеки працівників правоохоронних органів, зокрема шляхом використання спеціальних тактичних прийомів фіксації та стримання;

3) чітке документування факту протидії, що дозволяє у подальшому уникнути спотворення обставин затримання та протидія маніпуляціям затриманого;

4) правильне визначення моменту фактичного затримання, який, згідно з документом, є відправною точкою для надання особі статусу підозрюваного і відповідного комплексу прав, що знімає підстави для оскарження законності затримання.

Також слід зауважити, що проведений нами аналіз матеріалів слідчої та судової практики свідчить, що протидія затриманню виникає у двох взаємопов'язаних площинах – фізичній (поведінковій) та інтелектуально-комунікативній. При цьому форми такої протидії часто комбінуються, набувають непередбаченого характеру та можуть створювати реальну загрозу життю і здоров'ю як затриманого, так і працівників правоохоронних органів.

Фізична протидія є найбільш очевидною та поширеною. До неї належать:

1. Активний фізичний опір, що проявляється у спробах вириватися, штовхати працівників поліції, наносити удари, застосовувати підручні предмети як зброю. Цей тип протидії є найбільш небезпечним, адже може призвести до заподіяння тілесних ушкоджень учасникам затримання.

2. Втеча або спроби утечі, зокрема раптове покидання місця події, використання транспортних засобів, спроби сховатися у приміщеннях, натовпі, на території приватних домоволодінь. Така форма протидії типова для осіб, які знають про наявність доказів проти них або усвідомлюють невідворотність кримінальної відповідальності.

3. Удавання нападів, учинення спроби самогубства чи імітація різкого погіршення стану здоров'я, спрямоване на створення критичної ситуації, яка змусить слідчого або оперативних працівників припинити затримання (наприклад, спроби завдати собі тілесних ушкоджень у момент контактного захоплення, провокування дій, що можуть бути сприйняті як напад).

4. Фізичне блокування доступу до особи іншими особами, що нерідко відбувається у громадських місцях, серед

представників організованого середовища або у колективах, які прагнуть захистити свого лідера чи колегу.

Поведінка підозрюваного також може бути спрямована на зрив затримання через маніпуляції, які формально не виходять за межі правомірності, але створюють суттєві труднощі. Серед ключових форм такої протидії ми виокремлюємо:

1. Симуляцію захворювання, стану неосудності або різкого погіршення стану здоров'я, що потребує виклику медичних працівників і тимчасово унеможлиблює проведення затримання. Ця форма надзвичайно поширена, оскільки дозволяє виграти час для знищення доказів або втручання інших осіб.

2. Виклик «підмоги» – сторонніх осіб із метою створення тиску на правоохоронців, зокрема й шляхом емоційної ескалації, спроб фіксації процесу на відео, залучення суспільного резонансу.

3. Намагання ввести правоохоронців в оману, у тому числі через неправдиві відомості про особу, адресу проживання, документи, наявність зброї чи небезпечних предметів, членів родини тощо.

4. Негайне знищення або приховування доказів, що нерідко здійснюється у перші секунди контакту з правоохоронцями, шляхом викидання чи передачі предметів іншим особам, спалювання чи знецінення речей.

5. Використання правових маніпуляцій, зокрема апеляцій до «відсутності підстав для затримання», погроз поданням скарг, заяв про нібито незаконність дій поліції, що спрямовано на психологічний тиск та дезорганізацію слідчого.

Отже, успішна нейтралізація зазначених форм протидії можлива лише за умови завчасної організації затримання як складної процесуальної та тактичної операції. Проблематика протидії затриманню за ст. 208 КПК України є однією з найбільш актуальних у сучасній криміналістиці. Форми протидії відзначаються різноманітністю, високою адаптивністю та частими комбінаціями фізичних і комунікативних прийомів. Їх аналіз дозволяє обґрунтовано стверджувати, що успішне проведення затримання можливе тільки за умови комплексного поєднання кримінального процесуального закону, криміналістичних рекомендацій та ретельного тактичного планування. Ефективна нейтралізація протидії забезпечує не лише досягнення цілей досудового розслідування, а й зміцнює авторитет органів правопорядку та гарантує дотримання принципів законності й пропорційності застосування примусових заходів.

Список використаних джерел

1. Гусева В. О. Сучасні криміналістичні методи подолання протидії розслідуванню злочинів. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 21 листоп. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 90–92.

2. Чернова А. К. Затримання особи, підозрюваної в скоєнні злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2009. 20 с. URL: <http://hdl.handle.net/11300/1514> (дата звернення: 12.11.2025).

Дрозд Віталій Юрійович,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБШУКУ СЛУЖБОВИХ КАБІНЕТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Обшук – це один із самостійних і найбільш складних інститутів кримінально-процесуального права, який входить до системи слідчих дій і який пройшов досить тривалий шлях становлення та розвитку, але, як показує КПК України, продовжує поповнюватись новітніми ідеями, підходами, концепціями, вдосконалюватись і розвиватись з урахуванням досвіду міжнародного співтовариства та вітчизняних напрацювань [1, с. 90].

Аналіз положень КПК України дозволяє виділити такі види обшуку в залежності від об'єкту, а саме:

1) обшук житла (під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке перебуває у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення);